

Ελληνική Δημοκρατία
Τεχνολογικό Εκπαιδευτικό
Ίδρυμα Ηπείρου

Μαθησιακές δυσκολίες – διγλωσσία και πολυγλωσσικό περιβάλλον

Ενότητα 9 : Πρόδρομα στοιχεία διαταραχών
μάθησης σε ενήλικες με ψυχικές διαταραχές.

Αναδρομική μελέτη

Ζακοπούλου Βικτωρία

Ευρωπαϊκή Ένωση
Ευρωπαϊκό Κοινωνικό Ταμείο

ΥΠΟΥΡΓΕΙΟ ΠΑΙΔΕΙΑΣ & ΘΡΗΣΚΕΥΜΑΤΩΝ, ΠΟΛΙΤΙΣΜΟΥ & ΑΘΛΗΤΙΣΜΟΥ
ΕΙΔΙΚΗ ΥΠΗΡΕΣΙΑ ΔΙΑΧΕΙΡΙΣΗΣ

Με τη συγχρηματοδότηση της Ελλάδας και της Ευρωπαϊκής Ένωσης

ΕΥΡΩΠΑΪΚΟ ΚΟΙΝΩΝΙΚΟ ΤΑΜΕΙΟ

Τμήμα Λογοθεραπείας

Μαθησιακές Δυσκολίες: δυσλωσσία και
πολυγλωσσικό περιβάλλον

Ενότητα 9: Πρόδρομα στοιχεία διαταραχών μάθησης σε
ενήλικες με ψυχικές διαταραχές. Αναδρομική μελέτη

Ζακοπούλου Βικτωρία, Αναπληρώτρια Καθηγήτρια

Ιωάννινα, 2015

Ευρωπαϊκή Ένωση
Ευρωπαϊκό Κοινωνικό Ταμείο

ΥΠΟΥΡΓΕΙΟ ΠΑΙΔΕΙΑΣ & ΘΡΗΣΚΕΥΜΑΤΩΝ, ΠΟΛΙΤΙΣΜΟΥ & ΑΘΛΗΤΙΣΜΟΥ
ΕΙΔΙΚΗ ΥΠΗΡΕΣΙΑ ΔΙΑΧΕΙΡΙΣΗΣ

Με τη συγχρηματοδότηση της Ελλάδας και της Ευρωπαϊκής Ένωσης

Άδειες Χρήσης

- Το παρόν εκπαιδευτικό υλικό υπόκειται σε άδειες χρήσης Creative Commons.
- Για εκπαιδευτικό υλικό, όπως εικόνες, που υπόκειται σε άλλου τύπου άδειας χρήσης, η άδεια χρήσης αναφέρεται ρητώς.

Χρηματοδότηση

- Το έργο υλοποιείται στο πλαίσιο του Επιχειρησιακού Προγράμματος «**Εκπαίδευση και Δια Βίου Μάθηση**» και συγχρηματοδοτείται από την Ευρωπαϊκή Ένωση (Ευρωπαϊκό Κοινωνικό Ταμείο) και από εθνικούς πόρους.
- Το έργο «**Ανοικτά Ακαδημαϊκά Μαθήματα στο ΤΕΙ Ηπείρου**» έχει χρηματοδοτήσει μόνο τη αναδιαμόρφωση του εκπαιδευτικού υλικού.
- Το παρόν εκπαιδευτικό υλικό έχει αναπτυχθεί στα πλαίσια του εκπαιδευτικού έργου του διδάσκοντα.

Ευρωπαϊκή Ένωση
Ευρωπαϊκό Κοινωνικό Ταμείο

ΥΠΟΥΡΓΕΙΟ ΠΑΙΔΕΙΑΣ & ΘΡΗΣΚΕΥΜΑΤΩΝ, ΠΟΛΙΤΙΣΜΟΥ & ΑΘΛΗΤΙΣΜΟΥ
ΕΙΔΙΚΗ ΥΠΗΡΕΣΙΑ ΔΙΑΧΕΙΡΙΣΗΣ

Με τη συγχρηματοδότηση της Ελλάδας και της Ευρωπαϊκής Ένωσης

ΕΥΡΩΠΑΪΚΟ ΚΟΙΝΩΝΙΚΟ ΤΑΜΕΙΟ

«Οι μαθησιακές δυσκολίες θεωρείται ότι αποτελούν την αρχή ενός συνεχούς ψυχικών διαταραχών, που ακολουθούν το άτομο σε ολόκληρη τη ζωή του και έχουν συσχετιστεί με ένα ευρύ φάσμα ψυχικών διαταραχών»

(Αναγνωστόπουλος, 2001, σ. 458)

Πρέπει να επισημάνουμε, ότι είναι δύσκολο να εντοπιστούν ευρείες επιδημιολογικές ή διαχρονικές έρευνες, οι οποίες να μας διαφωτίζουν για την εξέλιξη των ψυχικών διαταραχών από την παιδική στην ενήλικη ζωή, καθώς και για τις διαφοροποιήσεις που υφίστανται στα ποσοστά ανάλογα με την εξελικτική φάση.

- Έρευνες, ωστόσο, καταδεικνύουν τις ακόλουθες μορφές συννοσηρότητας:

Μαθησιακές δυσκολίες και Σύνδρομο Διάσπασης Προσοχής και Υπερκινητικότητας στη σχολική και εφηβική ηλικία, ως πρόδρομες ενδείξεις εκδήλωσης ψυχιατρικών παθήσεων (αγχώδης διαταραχή, κατάθλιψη, επιθετικότητα) στην ενήλικη ζωή.

- Διαταραχές στην ανάγνωση και τα μαθηματικά αλλά με υψηλό δείκτη νοημοσύνης ανέδειξαν υψηλά ποσοστά κινδύνου για κατοπινή νοσηλεία με αιτία τη σχιζοφρένεια
- Άτομα με αναπτυξιακές διαταραχές μάθησης (ειδικές μαθησιακές, γλωσσικές) εκδηλώνουν συναισθηματικές και δυσκολίες συμπεριφοράς σε ποσοστό από 10% έως 58%, συγκριτικά με άτομα τα οποία δεν αντιμετωπίζουν ανάλογες δυσκολίες και στα οποία τα ψυχικά προβλήματα αγγίζουν ένα 18%.

- Ερωτήματα που επιχειρούμε να απαντήσουμε:

1. Οι διαταραχές μάθησης κατά τη σχολική και εφηβική ηλικία αποτελούν πρώιμους παράγοντες εκδήλωσης ψυχικών διαταραχών της ενήλικης ζωής?
2. Οι διαταραχές μάθησης αποτελούν μια πρόσθετη διαταραχή σε ένα σύνθετο profile διαταραχών του ατόμου από την παιδική και εφηβική του ηλικία ή μια ξεχωριστή οντότητα δυσκολιών?
3. Οι παράγοντες εκδήλωσης των διαταραχών μάθησης και των ψυχικών διαταραχών είναι κοινοί και εκδηλώνονται ταυτόχρονα?

4. Τα αναπτυξιακά στάδια έκφρασης των αιτιακών παραγόντων στα δύο είδη διαταραχών είναι κοινά?

5. Μπορούμε να μιλήσουμε για ένα ενιαίο «συνεχές» της εκδήλωσης των δύο ειδών διαταραχών από την παιδική στην ενήλικη ζωή?

6. Αν όχι, σε ποια σημεία έγκειται η διαφοροποίησή τους προκειμένου να εξελιχθούν ως διαφορετικές ταυτότητες διαταραχών?

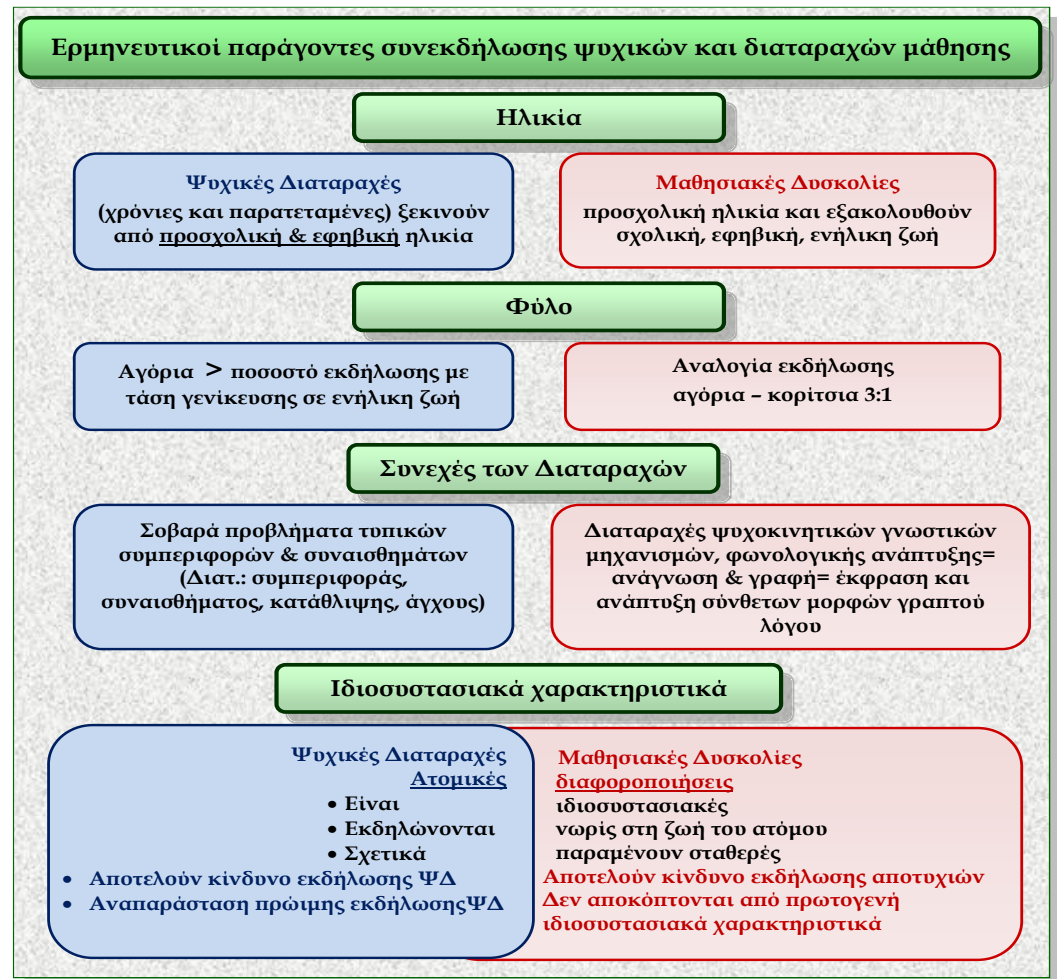

7. Η εκδήλωση ψυχικών διαταραχών στην ενήλικη ζωή οφείλεται σε μια σχέση αιτίας - αποτελέσματος μεμονωμένων παραγόντων (π.χ. μαθησιακές δυσκολίες) ή ενός συνόλου παραγόντων, οι οποίοι διέπονται από ισχυρές αλληλεπιδράσεις:

- νευροφυσιολογικά + μαθησιακά ψυχοσυναισθηματικά + κοινωνικά προβλήματα?

- Δίπολο τεσσάρων (4) ερμηνευτικών παραγόντων συνεκδήλωσης ψυχικών και διαταραχών μάθησης:

1. Ηλικία:

α) Ψυχικές διαταραχές

- Ένα σημαντικό ποσοστό ψυχιατρικών διαταραχών ξεκινά κατά την προσχολική, παιδική και εφηβική ηλικία και είναι χρόνιες και παρατεταμένες

β) Διαταραχές Μάθησης

- Οι μαθησιακές δυσκολίες εκδηλώνονται στην προσχολική ηλικία και εξακολουθούν και υφίστανται στη σχολική, εφηβική και ενήλικη ζωή

Σημαντικές παράμετροι:

- Ένα σημαντικό ποσοστό ψυχιατρικών διαταραχών ξεκινά κατά την παιδική και εφηβική ηλικία
- Ψυχιατρικά συμπτώματα και διαταραχές που ξεκινούν νωρίς στη ζωή, είναι χρόνιες και παρατεταμένες

2. Φύλο:

α) Ψυχικές διαταραχές

- Τα αγόρια τείνουν να εκδηλώνουν σε μεγαλύτερο ποσοστό ψυχιατρικές διαταραχές, εκδήλωση η οποία τείνει να γενικεύεται και στην ενήλικη ζωή.

β) Διαταραχές Μάθησης

- Η αναλογία εκδήλωσης μαθησιακών δυσκολιών στα αγόρια σε σχέση με τα κορίτσια είναι τρία αγόρια προς ένα κορίτσι.

3. Συνεχές των διαταραχών:

α) Ψυχικές διαταραχές

- Σοβαρά προβλήματα τυπικών συμπεριφορών και συναισθημάτων σε πρώιμο επίπεδο Διαταραχές συμπεριφοράς/διαταραχές συναισθήματος/διαταραχές κατάθλιψης/διαταραχές άγχους

β) Διαταραχές Μάθησης

- Διαταραχές ψυχοκινητικότητας, γνωστικών μηχανισμών, φωνολογικής ανάπτυξης διαταραχές στην ανάγνωση και γραφή διαταραχές έκφρασης και ανάπτυξης σύνθετων μορφών γραπτού λόγου

4. Ιδιοσυστασιακά χαρακτηριστικά:

α) Ψυχικές διαταραχές

- Αφορούν στις ατομικές διαφοροποιήσεις ως προς τις μορφές αντίδρασης και αποδοχής κανόνων:
- Είναι ιδιοσυστασιακές
- Εκδηλώνονται από πολύ νωρίς στη ζωή του ατόμου
- Σχετικά παραμένουν σταθερές (παρά την επίδραση της ωρίμανσης και των εμπειριών και αλλαγών των συνθηκών)
- Αποτελούν κίνδυνο για την εκδήλωση κατοπινών ψυχικών διαταραχών
- Συχνά αποτελούν αναπαράσταση πρώιμης εκδήλωσης των ίδιων των ψυχικών διαταραχών

β) Διαταραχές Μάθησης

- Αφορούν στις ατομικές διαφοροποιήσεις ως προς τους μηχανισμούς απόκτησης γνώσεων και εφαρμογής τους:
- Είναι ιδιοσυστασιακές
- Εκδηλώνονται από πολύ νωρίς στη ζωή του ατόμου
- Σχετικά παραμένουν σταθερές (παρά την επίδραση της ωρίμανσης και των εμπειριών και αλλαγών των συνθηκών)
- Αποτελούν κίνδυνο για την εκδήλωση κατοπινών αποτυχιών
- Δεν αποκόπτονται ούτε διαφοροποιούνται από τα πρωτογενή ιδιοσυστασιακά χαρακτηριστικά των πρώιμων εκδηλώσεων των δυσκολιών

Μεθοδολογία έρευνας

- Είδος-Μέθοδος έρευνας:
- Αναδρομική μελέτη:
- ανάλυση περιεχομένου ιστορικών
- ενηλίκων ψυχικά ασθενών

- Μέθοδος δειγματοληψίας:
- τυχαία, κατά επίπεδο
- στρωματοποιημένη δειγματοληψία

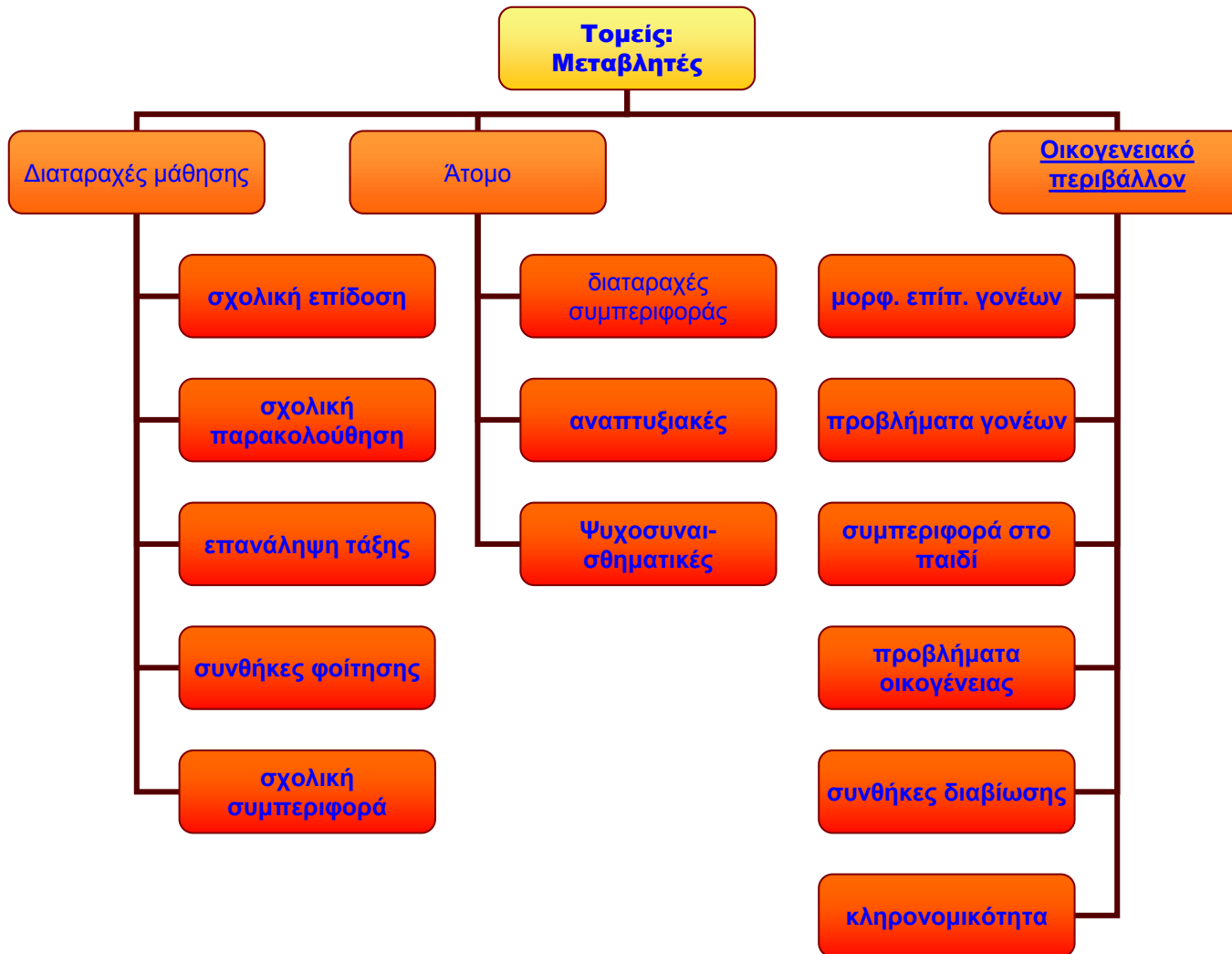

Χαρακτηριστικά δείγματος:

- » 10.000 ιστορικά ψυχικά ασθενών ενηλίκων (άνδρες-γυναίκες)
- » οι οποίοι έχουν παραπεμφθεί στην Ψυχιατρική Κλινική του Παν/κού Νοσ/μείου Ιωαννίνων
- » και είτε έχουν αξιολογηθεί στα εξωτερικά ιατρεία
- » είτε έχουν νοσηλευθεί είτε εξακολουθούν να παρακολουθούνται

- Στατιστική ανάλυση
- Επιχειρώντας να απαντήσουμε στα ερωτήματα που τέθηκαν:
- Ι. Ορισμός παραγόντων υπό διερεύνηση και επιμέρους μεταβλητών

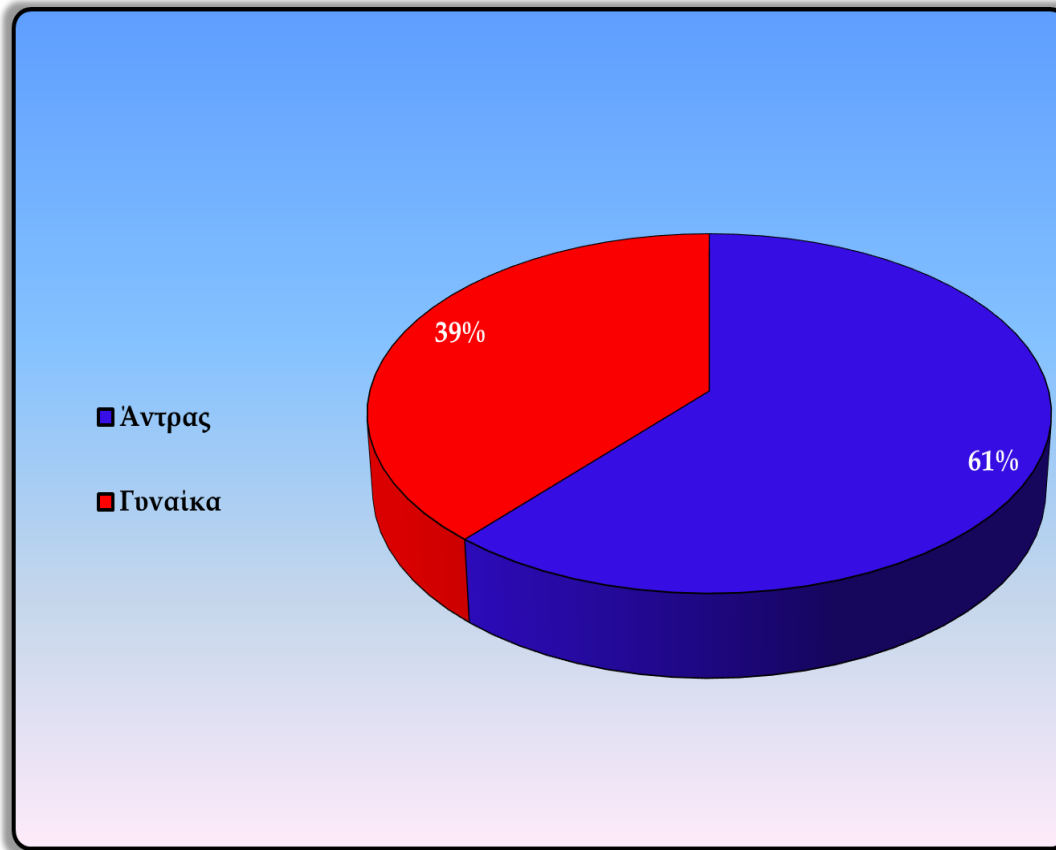
II. Εφαρμογή των ακόλουθων στατιστικών αναλύσεων:

Περιγραφική ανάλυση για την παρουσίαση των δημογραφικών χαρακτηριστικών του δείγματος:

- α) φύλο
- β) επάγγελμα
- γ) μορφωτικό επίπεδο
- δ) ψυχική διαταραχή

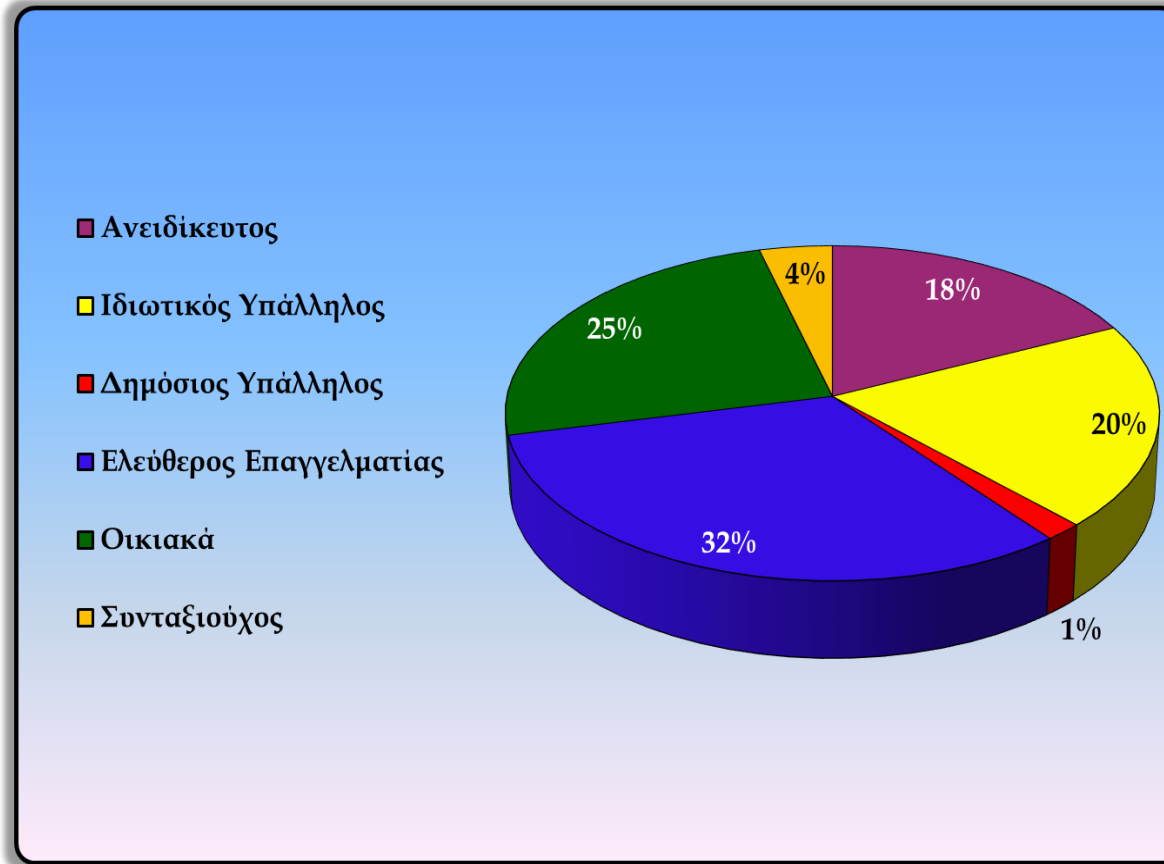

Φύλο

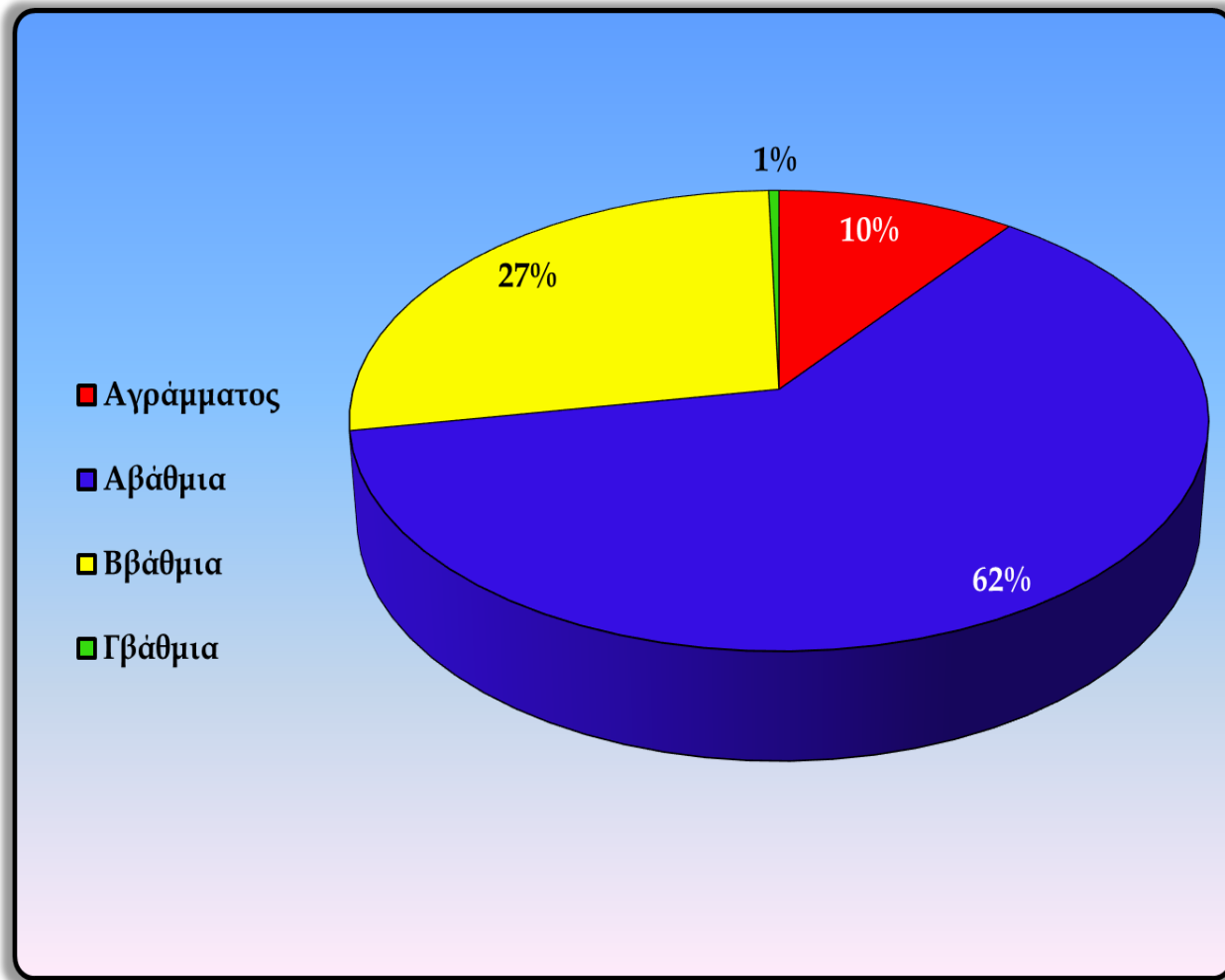
Επάγγελμα

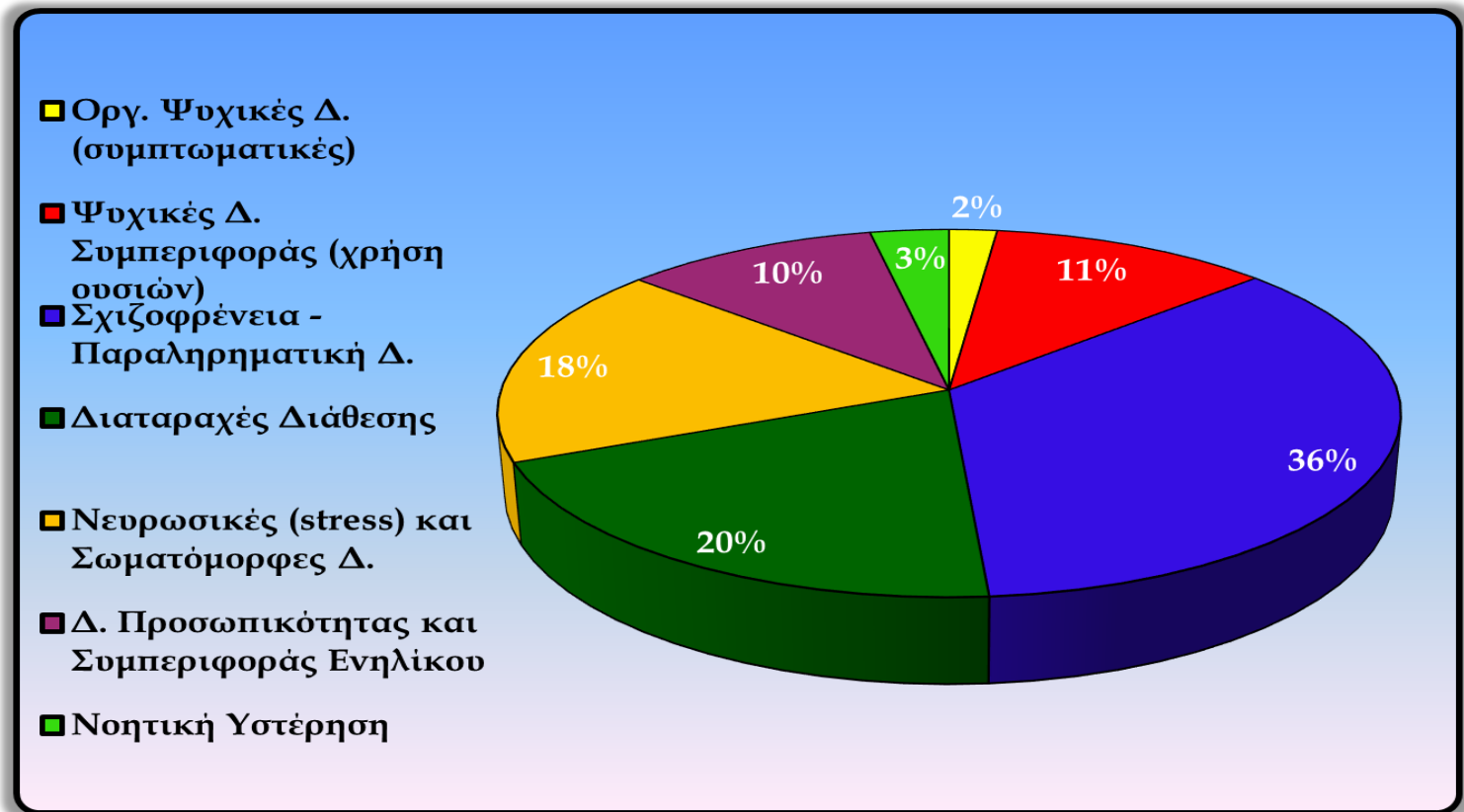
Μορφωτικό επίπεδο

Ψυχικές διαταραχές:

σχιζοφρένεια (35%), διαταραχές διάθεσης (20%) και νευρωσικές (18%)

ΤΑΞΙΝΟΜΗΣΗ ICD-10 ΨΥΧΙΚΩΝ ΔΙΑΤΑΡΑΧΩΝ ΚΑΙ ΔΙΑΤΑΡΑΧΩΝ ΣΥΜΠΕΡΙΦΟΡΑΣ

1	F00-F09	Οργανικές ψυχικές διαταραχές, συμπεριλαμβανομένων των συμπτωματικών
2	F10-F19	Ψυχικές διαταραχές και διαταραχές συμπεριφοράς οφειλόμενες σε χρήση ψυχοδραστικών ουσιών
3	F20-F29	Σχιζοφρένεια, Σχιζότυπη διαταραχή και παραληρητικές διαταραχές
4	F30-F39	Διαταραχές της διάθεσης (συναισθηματικές)
5	F40-F48	Νευρωσικές, συνδεόμενες με το stress και σωματόμορφες διαταραχές
6	F50-F59	Σύνδρομα εκδηλούμενα στη συμπεριφορά και συνδεόμενα με διαταραχές των φυσιολογικών λειτουργιών και σωματικούς παράγοντες
7	F60-F69	Διαταραχές της προσωπικότητας και της συμπεριφοράς του ενήλικου
8	F70-F79	Νοητική καθυστέρηση
		Ελαφριά / Μέτρια / Σοβαρή / Βαριά / Άλλη νοητική καθυστέρηση
9	F80-F89	Διαταραχές της ψυχολογικής ανάπτυξης
10	F90-F98	Διαταραχές της συμπεριφοράς και του συναισθήματος, με έναρξη συνήθως κατά την παιδική και την εφηβική ηλικία
11	F99	Ψυχική διαταραχή, μη άλλως καθοριζόμενη

2. Βαθμός ανεξαρτησίας μεταβλητών (x2) προκειμένου να ελέγξουμε το βαθμό επίδρασης:

i. Των υπό διερεύνηση παραγόντων με τις ψυχικές διαταραχές

Μεταβλητές Ψυχιατρική Διαταραχή	s
Ψυχική Διαταραχή * Επίπεδο μόρφωσης μητέρα	,003
Ψυχική Διαταραχή * Γονείς αλκοόλ	,005
Ψυχική Διαταραχή * Συγγενείς Αναπτυξιακές διαταραχές	,001
Ψυχική Διαταραχή * Συγγενείς Ψυχικές διαταραχές	,002
Ψυχική Διαταραχή * Αναπτυξιακές Διαταραχές	,000
Ψυχική Διαταραχή * Νοητική Στέρηση	,000
Ψυχική Διαταραχή * Γλωσσικές Διαταραχές	,019
Ψυχική Διαταραχή * Χρόνιες Ασθένειες	,030

Μεταβλητές Ψυχιατρική Διαταραχή	s
Ψυχική Διαταραχή * Σχολική Επίδοση	,013
Ψυχική Διαταραχή * Επανάληψη τάξης	,008
Ψυχική Διαταραχή * Συνθήκες Διαβίωσης	,000
Ψυχική Διαταραχή * Σχολική Συμπεριφορά	,027
Ψυχική Διαταραχή * Προβλήματα Συμπεριφοράς	,000
Ψυχική Διαταραχή * Επιθετικότητα	,009
Ψυχική Διαταραχή * Παρορμητικότητα	,020

ii. Των υπό διερεύνηση παραγόντων μεταξύ τους

Μεταβλητές Επίπεδο μόρφωσης	s
Επίπεδο μόρφωσης * Αναπτυξιακές Διαταραχές	,001
Επίπεδο μόρφωσης * Ψυχοσυναισθηματικές Διαταραχές	,000
Επίπεδο μόρφωσης * Επίπεδο μόρφωσης πατέρα	,000
Επίπεδο μόρφωσης * Επίπεδο μόρφωσης μητέρας	,000
Επίπεδο μόρφωσης * Απώλεια Γονέα	,037
Επίπεδο μόρφωσης * Γονείς Αλκοόλ	,000
Επίπεδο μόρφωσης * Γονείς Συμπεριφορά	,000
Επίπεδο μόρφωσης * Συγγενείς Αναπτυξιακές	,006
Επίπεδο μόρφωσης * Σχολική Επίδοση	,000
Επίπεδο μόρφωσης * Διακοπή/Παρακολούθηση Τάξης	,000
Επίπεδο μόρφωσης * Επανάληψη Τάξης	,000
Επίπεδο μόρφωσης * Προβλήματα Συμπεριφοράς	,000

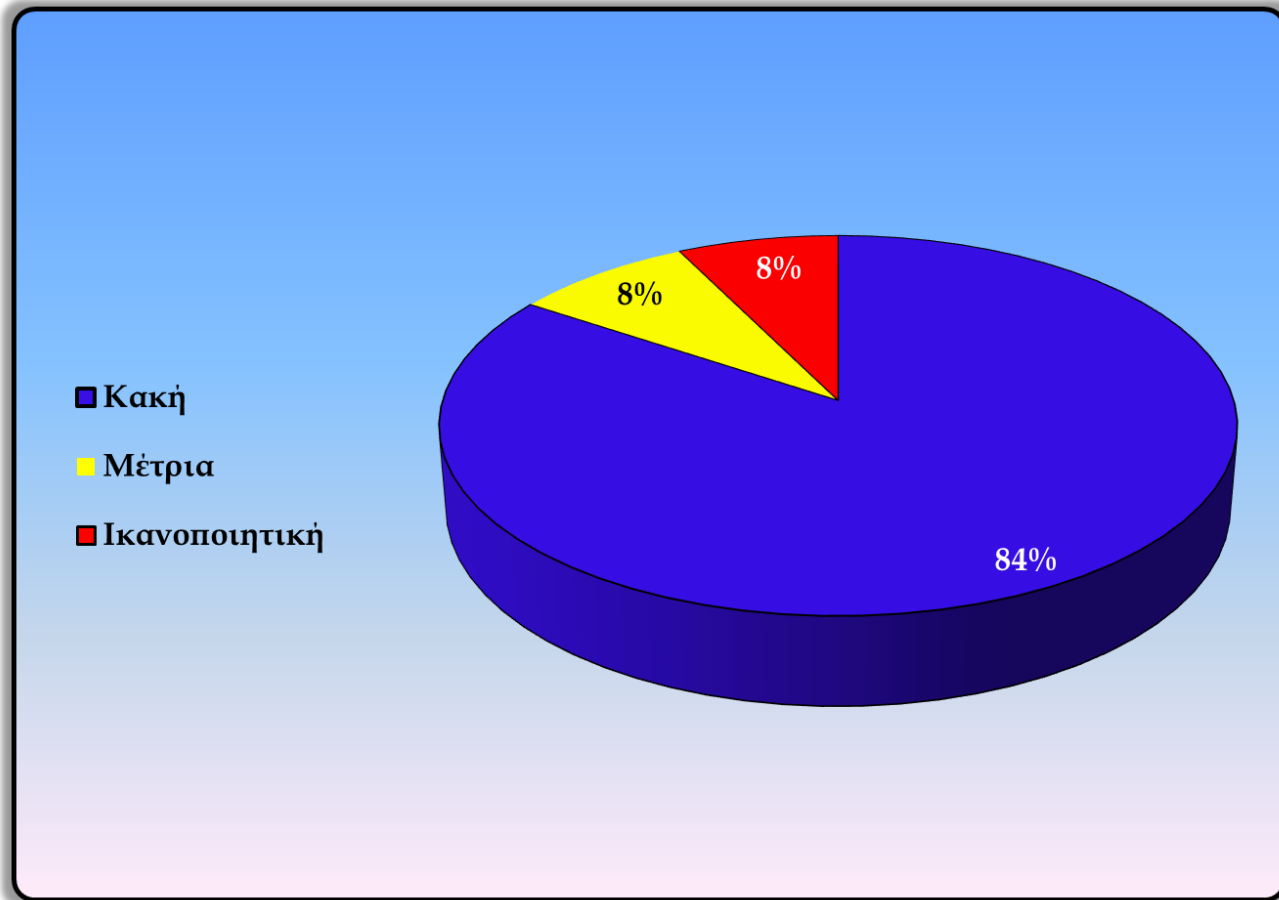
Μεταβλητές Σχολική Επίδοση	s
Σχολική Επίδοση * Αναπτυξιακές Διαταραχές	,000
Σχολική Επίδοση * Ψυχοσυναισθηματικές Διαταραχές	,000
Σχολική Επίδοση * Επίπεδο Μόρφωσης μητέρα	,001
Σχολική Επίδοση * Γονείς Αναπτυξιακές Διαταραχές	,000
Σχολική Επίδοση * Γονείς Συμπεριφορά	,004
Σχολική Επίδοση * Επανάληψη Τάξης	,000
Σχολική Επίδοση * Σχολική Συμπεριφορά	,050
Σχολική Επίδοση * Προβλήματα Συμπεριφοράς	,003

**Ιδιαίτερα αξιόλογη και ενημερωτική
θεωρείται η ανάλυση των ποσοστών
εκδήλωσης των παραπάνω
παραγόντων:**

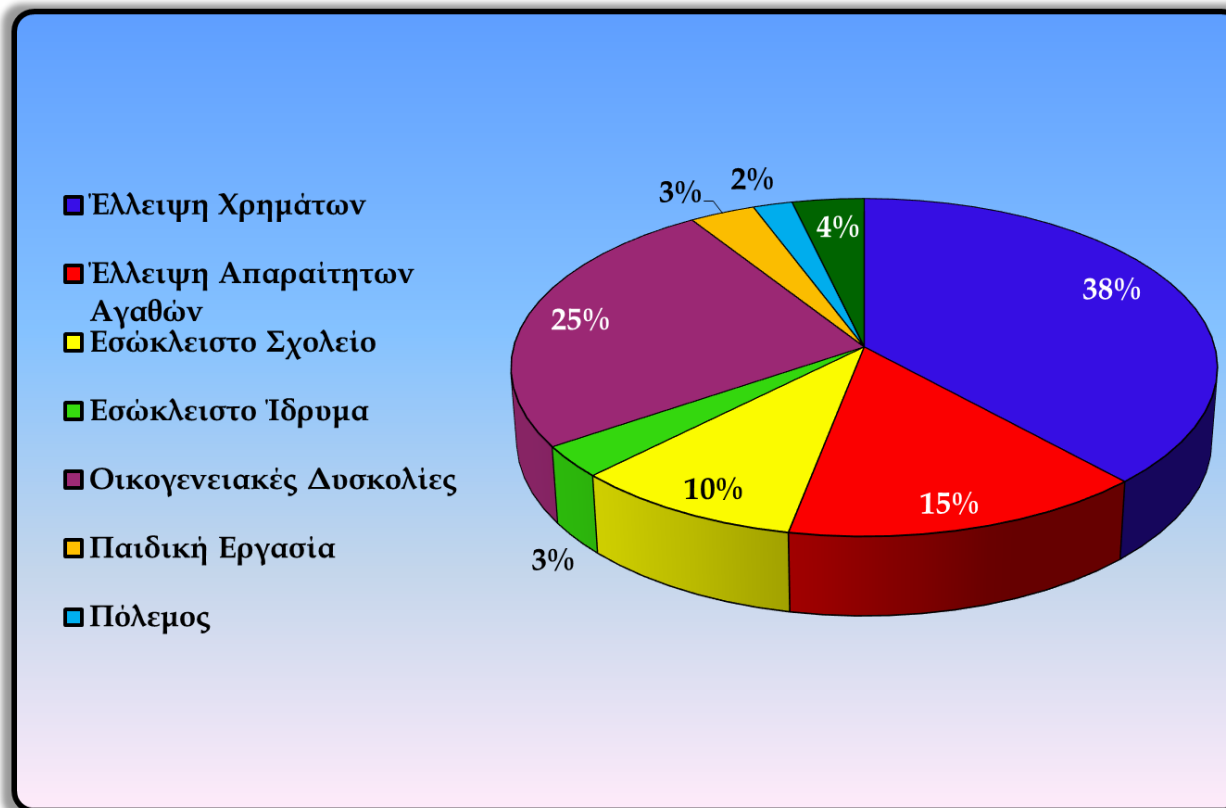

Κακή σχολική επίδοση (84%)

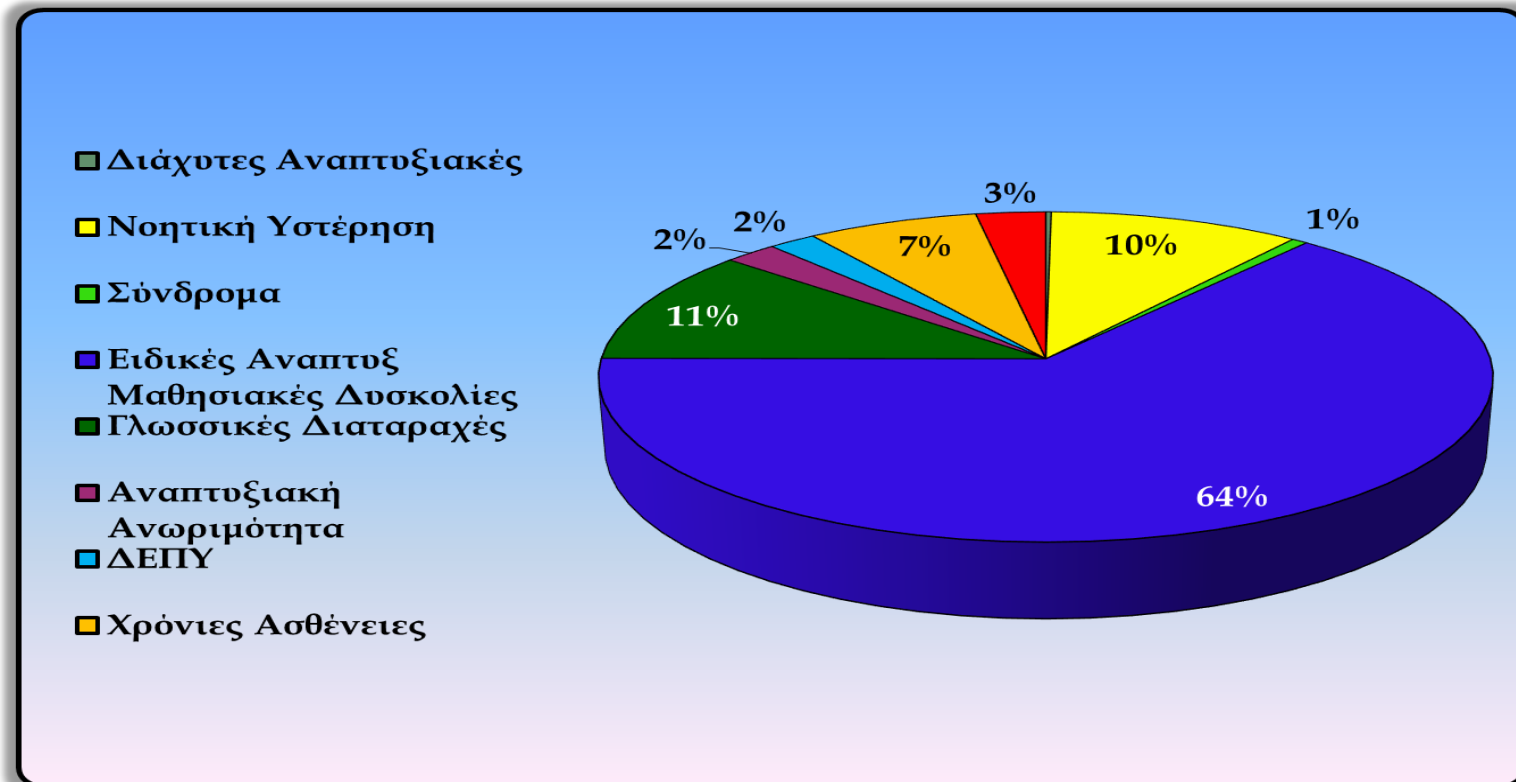
Συνθήκες διαβίωσης: έλλειψη χρημάτων (38%) έλλειψη απαραίτητων αγαθών (15%) οικογενειακές δυσκολίες (25%)

Αναπτυξιακές διαταραχές: Μαθησιακές δυσκολίες (64%) - Γλωσσικές διαταραχές (11%) - Νοητική υστέρηση (10%)

Συζήτηση

Σημαντικά ευρήματα:

Καθοριστικός ο ρόλος των διαταραχών μάθησης κατά τη σχολική και εφηβική ηλικία για τη μετέπειτα ζωή του ατόμου

Κύρια συνοδά χαρακτηριστικά των διαταραχών μάθησης:
αναπτυξιακές, διαταραχές συμπεριφοράς και
ψυχοσυναισθηματικές διαταραχές

iii)Καθοριστική η επίδραση των συναισθηματικών διαταραχών στη διαμόρφωση της εικόνας του εγώ στα άτομα με διαταραχές μάθησης και στη διαμόρφωση κινήτρων για επίτευξη στόχων

iv) Καθοριστικός ο ρόλος του οικογενειακού και εκπαιδευτικού περιβάλλοντος στη διαχείριση των διαταραχών μάθησης

v) Η σχολική επίδοση έχει ιδιαίτερα σημαντική σχέση με τα οικογενειακά πρότυπα και τη συμπεριφορά των γονέων προς το παιδί, τις ψυχοσυναισθηματικές και τις διαταραχές συμπεριφοράς και το μορφωτικό επίπεδο

vi) Η σημαντικότητα της εφαρμογής κατάλληλων προγραμμάτων παρέμβασης, τα οποία θα στοχεύουν στην αντιμετώπιση όλων των παραπάνω παραγόντων, προκειμένου να διασφαλίζουν μια καλή πρόγνωση των διαταραχών στην ενήλικη ζωή του ατόμου.

vii) Αντίθετα με άλλες έρευνες, στο δείγμα μας οι ψυχικές διαταραχές δεν προκαλούνται πρωτίστως από παράγοντες, όπως:

ψυχικές - αναπτυξιακές διαταραχές γονέων αλλά συγγενών
κακή συμπεριφορά προς το παιδί:

λεκτική-σωματική βία, αλκοολικός γονέας ή απώλεια γονέα

ψυχοσυναισθηματικές διαταραχές του ατόμου κατά την παιδική-εφηβική ηλικία

Εν κατακλείδι:

Οι ψυχικές διαταραχές των ενηλίκων δεν αποτελούν συνέχεια ψυχικών διαταραχών της παιδικής ηλικίας

Πυροδοτούνται και εκδηλώνονται σε μεταγενέστερα στάδια, αλλά

Οφείλονται σε αιτιακούς παράγοντες προγενέστερων αναπτυξιακών σταδίων

4. Δεν προκύπτουν ως άμεσο αποτέλεσμα συγκεκριμένων δυσλειτουργιών, αλλά ως ολοκλήρωση μιας εξελικτικής διαδικασίας διαμόρφωσης ισχυρών αρνητικών αλληλεπιδράσεων μεταξύ παραγόντων:

5. Ερμηνευτικά, αποτελούν το συνδεδετικό κρίκο ή το αποτέλεσμα της ακόλουθης σχέσης παραγόντων:

Το ερώτημα που απαιτεί περαιτέρω διερεύνηση:

Η αντιμετώπιση των διαταραχών μάθησης κατά την προσχολική και σχολική ηλικία, θα μπορούσε να αναστείλει ή να ελαχιστοποιήσει τις πιθανότητες εκδήλωσης ψυχικών διαταραχών κατά την ενήλικη ζωή?

Γιατί, ας μην ξεχνάμε ότι:

Πολλές φορές καταγράφεται ο κίνδυνος, της μη αναγνώρισης ήδη υφιστάμενων ψυχικών διαταραχών σε παιδιά με διαταραχές μάθησης και, κατά συνέπεια, γίνεται ορατός ο κίνδυνος εφαρμογής ακατάλληλου τρόπου παρέμβασης, ενώ τα παιδιά αυτά χρήζουν εξειδικευμένης και συγκεκριμένης αντιμετώπισης.

Εάν δεν πραγματοποιηθεί έγκαιρη διάγνωση και παρέμβαση ακόμη και πριν από την ηλικία των εννέα ετών, το 74% των παιδιών με διαταραχές μάθησης θα παρουσιάζει ψυχικές διαταραχές και κατά την ενήλικη ζωή του (Αναγνωστόπουλος & Σίνη, 2004).

Σας ευχαριστώ!

Σημείωμα Αδειοδότησης

Το παρόν υλικό διατίθεται με τους όρους της άδειας χρήσης Creative Commons Αναφορά Δημιουργού-Μη Εμπορική Χρήση-Όχι Παράγωγα Έργα 4.0 Διεθνές [1] ή μεταγενέστερη. Εξαιρούνται τα αυτοτελή έργα τρίτων π.χ. φωτογραφίες, Διαγράμματα κ.λ.π., τα οποία εμπεριέχονται σε αυτό και τα οποία αναφέρονται μαζί με τους όρους χρήσης τους στο «Σημείωμα Χρήσης Έργων Τρίτων».

Ο δικαιούχος μπορεί να παρέχει στον αδειοδόχο ξεχωριστή άδεια να χρησιμοποιεί το έργο για εμπορική χρήση, εφόσον αυτό του ζητηθεί.

[1] <http://creativecommons.org/licenses/by-nc-nd/4.0/deed.el>

Τέλος Ενότητας

Επεξεργασία: <Τσάνταλη Ελένη>
<Ιωάννινα>, 2015

Ευρωπαϊκή Ένωση
Ευρωπαϊκό Κοινωνικό Ταμείο

ΥΠΟΥΡΓΕΙΟ ΠΑΙΔΕΙΑΣ & ΘΡΗΣΚΕΥΜΑΤΩΝ, ΠΟΛΙΤΙΣΜΟΥ & ΑΘΛΗΤΙΣΜΟΥ
ΕΙΔΙΚΗ ΥΠΗΡΕΣΙΑ ΔΙΑΧΕΙΡΙΣΗΣ

Με τη συγχρηματοδότηση της Ελλάδας και της Ευρωπαϊκής Ένωσης

ΕΥΡΩΠΑΪΚΟ ΚΟΙΝΩΝΙΚΟ ΤΑΜΕΙΟ

Σημειώματα

Διατήρηση Σημειωμάτων

Οποιαδήποτε αναπαραγωγή ή διασκευή του υλικού θα πρέπει να συμπεριλαμβάνει:

- το Σημείωμα Αναφοράς
- το Σημείωμα Αδειοδότησης
- τη Δήλωση Διατήρησης Σημειωμάτων
- το Σημείωμα Χρήσης Έργων Τρίτων (εφόσον υπάρχει)

μαζί με τους συνοδευόμενους υπερσυνδέσμους.

Τέλος Ενότητας

Ευρωπαϊκή Ένωση
Ευρωπαϊκό Κοινωνικό Ταμείο

Με τη συγχρηματοδότηση της Ελλάδας και της Ευρωπαϊκής Ένωσης

